

وضعیت آموزش زبان و ادبیات فارسی در سنگال از زبان یک سفیر

■ محمدرضا دهشیری^۱

چکیده

در میان سفیران فرهنگی ایران زمین در کشورهای همسایه و یا سایر کشورهایی که زبان فارسی در آنها جایگاه و یا موقعیتی شناخته شده دارد، جناب استاد دکتر محمدرضا دهشیری نام و آوازه ای بس بلند به خود اختصاص داده است. شرح حال این فرهیخته گرانقدر نشان می دهد، عرصه تکاپوهای علمی وی سرزمین های آفریقا بوده است. موفقیت های چشمگیر مشارالیه در نهادهای زبان و ادب ایرانی در کشورهای محل ماموریت وی از یکسو، رویکرد مردمی و تبحر استاد در ایجاد هم گرایی فرهنگی میان دو ملت موجب شده است تا به بهانه سالها تکاپو آکادمیک زبان فارسی در سنگال مصاحبه ای با وی در انداخته شود. اکنون افتخار داریم تا در این شماره مجله که به اهمیت

زبان فارسی در سنگال و به ویژه در دانشگاه داکار اختصاص یافته است، مشروح گفت و گوی صمیمی و علمی با استاد را چاپ و نشر نماییم باشد بدین وسیله هم زحماتش را ارج نهیم و هم با گروه زبان فارسی و اتاق ایران شناسی در دانشگاه داکار به عنوان بزرگترین و پر مخاطب ترین دانشگاهی که دانشجویان زبان فارسی دارد آشنا شویم.

کلیدواژه‌ها

دکتر محمدرضا دهشیری، زبان و ادبیات فارسی، سنگال، داکار، دانشگاه داکار

۱- عضو هیأت علمی دانشکده روابط بین الملل وزارت امور خارجه، سفیر جمهوری اسلامی ایران در سنگال.

مقدمه:

دانسته است که زبان فارسی در دنیا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. تاریخ زبان و ادبیات فارسی نشان می‌دهد که دست کم تا قرن ۱۲ هجری قمری زبان فارسی زبان دوم جهان اسلام بوده است. مؤید این مدعا علاوه بر کرسی‌های ایران‌شناسی، وجود کرسی‌های متعدد زبان و ادبیات فارسی در دنیا است. در میان کشورهای شناخته‌شده در شناخت و ترویج زبان فارسی، کشورهای آفریقایی نیز علاقه‌ای به شناخت ایران و یا آشنایی با زبان فارسی دارند. مطابق اطلاعات موجود صرف نظر از ریشه‌های تاریخی علائق کشورهای آفریقایی، بویژه در شرق آن، هم اکنون در بسیاری از دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی در آفریقا کرسی‌های زبان فارسی موجود است.

در میان کشورهای آفریقایی، جمهوری سنگال کشورچندان وسیعی نیست. لیکن علاقه به زبان فارسی در آن بسیار وجود دارد. جغرافیای طبیعی و تاریخی این کشور موجب شده است تا از جذابیت‌های جغرافیایی مهمی برخوردار شود و همین باعث شده است تا این کشور همواره نقش برجسته‌ای در سیاست قاره آفریقا ایفا کند: همسایگی آن با موریتانی (جمهوری اسلامی موریتانی) در شمال و شمال خاوری، همجواری با کشورهای گینه و گینه بیسائو از سوی جنوب، هم‌مرزی با مالی از خاور، گامبیا که چون زبانه‌ای در درون کشور سنگال جای گرفته، و از همه مهم‌تر سواحل کشیده آن از باختر به اقیانوس اطلس.

دانسته است که بالغ بر ۹۲٪ تا ۹۶٪ از مردم سنگال مسلمانند. پایبندی به اسلام و توجه مسلمانان به علوم اسلامی و همچنین علاقه به عرفان و تصوف موجب شده است تا شوق آموختن زبان فارسی در میان اهل علم فزونی یابد. افزون بر این مردم به زبان فارسی هم به عنوان دومین زبان جهان اسلام علاقه و توجه بسیاری نشان می‌دهند. زبان فارسی با ظرفیت علمی شناخته‌شده به عنوان یکی از زبان‌های زنده دنیا ضمن دارا بودن ارزش تاریخی و برخوردارگی از وجاهت علمی بویژه در عصر طلایی تمدن اسلامی، از ارزش علمی بسزایی برخوردار بوده است و علاقه‌مندان بسیاری در زمینه‌های مختلف علوم اسلامی و شعر و ادبیات مشرق‌زمین به این حوزه توجه نشان داده‌اند. البته نباید اشتیاق دانستن در مورد شخصیت‌ها و پایوران برجسته و نام‌آوران چون ابن سینا، مولانا جلال الدین محمد بلخی، حافظ، فردوسی، سعدی، روزبهان خنجی، عمر خیام، غزالی، و عطار را از نظر دور داشت، چرا که این ستارگان سپهر تمدنی توانسته‌اند بر چهره‌های جهانی چون گوته، مونتسکیو، ویکتور هوگو، و ... تأثیر بسیاری بگذارند، و همین تکاپوهای علمی و ظرفیت‌های فاخر زبان فارسی بر جذابیت‌های آن افزوده است.

از آن جا که سنگال میزبان اولین دپارتمان زبان فارسی در غرب آفریقا است، همواره توانسته است ضمن تقویت پیوندهای دوستی بین دو کشور، به تحقق همگرایی دیرین میان آنها به شکلی ممتاز و پیش‌تاز در مناطق متبوعاشان عمل کند.

با توجه به این اهمیت، گزارش پیش رو در نظر دارد به گونه‌ای توصیفی آخرین وضعیت آموزش

زبان فارسی را در سنگال در سطوح مختلف از جمله در دپارتمان زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه شیخ آنتا دیوپ داکار (Cheikh Anta Diop University in Dakar)، کلوب زبان فارسی، و جامعه المصطفی العالمیه را بررسی کند و اهم برنامه‌های پیش‌بینی‌شده جهت تدریس زبان فارسی در سایر مؤسسات و مراکز دانشگاهی سنگال بویژه دانشکده علوم سیاسی داکار، دانشکده عالی علوم سنگال (EHES)، و دانشگاه عالی آفریقایی (L'Excellence Universitaire Africane) را تشریح کند.

دپارتمان زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه شیخ آنتا دیوپ داکار

سنگال تنها کشور آفریقایی است که ایران در بزرگ‌ترین دانشگاه آن، دپارتمان زبان و ادبیات فارسی دایر کرده است. این دپارتمان در سال ۱۳۸۳ افتتاح شد و در دو مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد تا سال ۱۳۹۶ مجموعاً ۸ دوره کارشناسی و سه دوره کارشناسی ارشد برگزار کرده است. ۱۵ دانشجوی این دپارتمان در مقاطع ارشد و دکتری به ایران اعزام شده‌اند و تا کنون ۲ دانشجو (خانم سعاد لی و آقای حسن چیاو) موفق به اخذ دکتری شده‌اند (چاو، الحسن، ۱۳۹۳). برخی دیگر از دانشجویان این دپارتمان جهت ادامه تحصیل در سایر رشته‌ها مانند تاریخ، جغرافیای سیاسی، و مهندسی نفت، به ایران اعزام شده‌اند. با توجه به تغییر سیاست‌های آموزشی این دانشگاه مبنی بر حذف و یا ادغام برخی از رشته‌ها، از سال ۱۳۹۶ پذیرش دانشجویان در دپارتمان زبان و ادبیات فارسی متوقف شد و طرح ادغام آن در دپارتمان زبان‌های شرقی (عربی، ترکی، ...) مطرح شد، گرچه طرح ادغام تا کنون عملیاتی نشده است.

۱. چاو الحسن (Chiaw Alhassan).

دانشگاه شیخ آنتا دیوپ داکار

از زمان افتتاح دپارتمان زبان و ادبیات فارسی در سال ۲۰۰۳، به دنبال همکاری بین دانشگاه شهید بهشتی تهران و دانشگاه شیخ آنتا دیوپ داکار، این دپارتمان بی وقفه به شناساندن میراث غنی و تاریخ منحصر به فرد و فرهنگ عمیق مردم ایران به عنوان یکی از کهن‌ترین تمدن‌های خاور میانه به دانشجویان و جامعه آموزشی دانشگاه شیخ آنتا دیوپ، مبادرت کرده است. یادداشت تفاهم مجدداً میان دانشگاه شیخ آنتا دیوپ و دانشگاه شهید بهشتی در خلال سفر رئیس سابق دانشگاه داکار به تهران (سال ۲۰۱۶) امضا شد که تا ژوئن ۲۰۲۱ اعتبار داشت.

نظر به عدم پذیرش دانشجو در دپارتمان از سال ۲۰۱۵ به این سو، با اتمام دوره تحصیل دانشجویان مقطع فوق لیسانس، در تاریخ ۲۱ فروردین ۱۴۰۰ دپارتمان زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیخ آنتا دیوپ داکار رسماً تعطیل شد. در حال حاضر تنها ۷ دانشجو در مقطع کارشناسی ارشد این دپارتمان در حال نگارش و تدوین پایان‌نامه هستند (آقای عیسی دیا (حکومت هخامنشیان در عصر کوروش کبیر)؛ آقای یوسف سک (بررسی جایگاه نفت در روابط ایران و غرب در قرن بیستم)؛ آقای موسی فال (بررسی مبحث می در شعر حافظ)؛ آقای سانو سی (ریشه‌های رقابت میان ایران و عربستان سعودی — از ۱۹۷۹ تا ۲۰۲۰)؛ آقای سلیمان لی (حکومت صفاریان در دوره یعقوب لیث صفاری)؛ خانم اندی یانده جوف (ایران: از رهایی سیاسی تا احیای حکومت دینی)؛ خانم امین فال (تأثیر اسلام بر جامعه ایران در دوره امام خمینی (ره)). و بقیه دانشجویان دپارتمان در مقطع کارشناسی ارشد، فارغ التحصیل شده‌اند. (فهرست دانشجویان و پایان‌نامه‌هایی که در مقطع کارشناسی ارشد دپارتمان زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شیخ آنتا دیوپ ارائه شده است: عایشاتو سو (مقایسه مبحث سوگند در شاهنامه فردوسی و فرهنگ سنگال)؛ شیخ سیدا مانسالی (نقش اجتماعی حماسه در شاهنامه فردوسی)؛ علیون سک (جایگاه رسالت در اندیشه‌های فارابی و کندی)؛ حبیب سعیدو با (پیامدهای دخالت‌های خارجی در امور داخلی ایران از سال ۱۹۰۶ تا ۱۹۲۵)؛ احمدو با (روابط ایران و قدرت‌های بزرگ: از سلسله قاجار تا انقلاب اسلامی)؛ بلالو جیجو (شکل‌گیری حکومت جمهوری اسلامی در ایران: نقش امام خمینی).

کلب (انجمن) زبان فارسی

آموزش زبان فارسی در سطح مدارس سنگال در قالب کلوب‌های زبان فارسی است تا پس از اخذ دیپلم متوسطه، علاقه‌مند به ادامه تحصیل در مقطع لیسانس زبان فارسی شوند. اندکی پیش از آغاز بحران جهانی کرونا (دسامبر ۲۰۱۹)، در خلال انجام هماهنگی‌های لازم و اخذ مجوز رسمی از وزارت آموزش و پرورش سنگال، کلوب زبان فارسی در یکی از مدارس مقطع راهنمایی سنگال آغاز به کار کرد. مراسم افتتاحیه اولین دوره آموزش زبان فارسی در تاریخ ۱۴ اسفندماه ۱۳۹۸ در مدرسه انجاوار انجیای واقع در شهر چاروی (Thiaroye) از شهرک‌های اقماری داکار پایتخت سنگال، با حضور سفیر جمهوری اسلامی ایران و مدیر کل منطقه‌ای آموزش و پرورش سنگال برگزار شد. ناحیه چاروی/ادریا

واقع در شهر پیکین در سال ۱۹۹۶ احداث شده است و اکثریت جمعیت آن را اقوام وولوف، لبو، فولانی، سرر، جول، ماندینگ، موریتانیایی‌ها و ... تشکیل می‌دهد. همچنین این منطقه به غنا و تنوع فرهنگی، زبانی، قومی، قبیله‌ای، هنری، و مذهبی شهرت دارد.

طبق برنامه‌ریزی‌های انجام‌شده قرار بر این بود که در گام نخست، یک دوره سه ماهه برای یک مجموعه ۷۰ نفره از دانش‌آموزان مقطع راهنمایی و با تدریس دکتر حسن چاو (فارغ التحصیل مقطع دکترای زبان و ادبیات فارسی از ایران) برگزار شود.

در پی گسترش ویروس کرونا دولت سنگال از تاریخ ۲۴ اسفند ۱۳۹۸، مدارس را تعطیل کرد و کلاس‌های کلوب زبان فارسی مجموعاً ۶ ساعت طی سه روز برگزار شد. در بحبوحه همه‌گیری کرونا، امکان برگزاری کلاس‌های مجازی و برخط، بررسی و مطالعه شد، اما به دلیل فقدان امکانات و زیرساخت‌های ارتباطی لازم و تحمیل هزینه‌های مضاعف، عملاً محقق نشد. در ادامه، با کنترل وضعیت کرونا و بازگشایی سراسری مدارس سنگال در ابتدای ۲۰۲۱، خوشبختانه آموزش حضوری از سر گرفته شد و کلوب زبان فارسی از ابتدای ماه ژانویه ۲۰۲۱ با ظرفیت تقریباً ۴۰ دانش‌آموز رسماً آغاز به کار کرد. دوره مذکور تا پایان سال تحصیلی سنگال (سی و یکم خرداد ۱۴۰۰) ادامه یافت. به دنبال استقبال از این کلوب، مدرسه ماشاءالله از گروه آموزشی ماشاءالله در گیجاوی نزدیک داکار نیز برای ایجاد کلوب زبان فارسی اعلام آمادگی کرده است.

برنامه تدریس زبان فارسی در سایر مؤسسات و مراکز دانشگاهی سنگال

۱- **جامعه المصطفی العالمیه:** دانشجویان جامعه المصطفی شعبه داکار از ابتدای سال ۲۰۲۱ ملزم به گذراندن ۲ واحد زبان فارسی در هر ترم تحصیلی هستند. به این ترتیب، با احتساب ۶ ترم برای دوره کارشناسی، هر یک از دانشجویان باید ۱۲ واحد زبان فارسی بگذرانند.

۲- **دانشکده علوم سیاسی داکار (داکار سیانس پو Dakar Science Po):** این دانشکده تمایل خود را برای برگزاری دوره‌های آموزش زبان فارسی اعلام کرده است. با توجه به امکانات فنی و ارتباطی نسبتاً مطلوب در سطح سیانسیو، امکان آموزش مجازی زبان فارسی با استفاده از قابلیت‌های بنیاد سعدی، در دست پیگیری است.

۳- **دانشکده عالی علوم سنگال^۱:** در پی مذاکره و توافق مؤسسه ایرانی دانش‌پژوهان پیشرو (مستقر در اصفهان) با دانشکده عالی علوم سنگال مبنی بر برگزاری دوره کارشناسی مهندسی نفت از ابتدای سال ۲۰۲۱ در سنگال، ریاست دانشکده سنگالی آمادگی خود را جهت برگزاری دوره‌های زبان فارسی برای دانشجویان مهندسی نفت اعلام کرده است.

۴- **دانشگاه عالی آفریقایی (L'Excellence Universitaire Africaine):** حسب درخواست مؤسسه آموزشی مذکور مبنی بر برگزاری دوره‌های زبان فارسی و اعلام آمادگی دانشگاه المصطفی

(جامعه المصطفی العالمیه) شعبه داکار جهت تخصیص مدرس زبان فارسی، پیش‌بینی می‌شود در قالب امضای تفاهم‌نامه همکاری میان مؤسسه سنگالی و جامعه المصطفی، آموزش زبان فارسی در دانشگاه عالی آفریقای به‌زودی آغاز شود.

فرجام سخن

با عنایت به قدمت آموزش زبان فارسی در سنگال و اقبال به این زبان در میان مسلمانان منطقه، و فراهم بودن زمینه‌های لازم از جمله وجود دپارتمان زبان و ادبیات فارسی در برترین دانشگاه این کشور طی قریب به یک دهه، و علاقه‌مندی نسبی سنگالی‌ها به فراگیری این زبان، و وجود فارغ‌التحصیلانی که با اخذ مدرک دکتری از ایران به سنگال بازگشته‌اند، شایسته است تمهیدات لازم برای استمرار آموزش زبان فارسی در کشور سنگال اندیشیده شود. دپارتمان زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه شیخ آنتا دیوب داکار از ۲۰۱۵ تا به امروز پذیرش دانشجوی نداشته است، و مقامات دانشگاه در صدد ادغام دپارتمان مذکور با دپارتمان زبان‌های شرقی برآمده‌اند. استفاده از ظرفیت استادان سنگالی در سال‌های اخیر توانسته است انتقادهای موجود در خصوص فقدان بازار کار برای فارغ‌التحصیلان این رشته را تا حدودی برطرف کند. با توجه به اتمام تحصیلات تکمیلی چند تن از دانشجویان دپارتمان زبان و ادبیات فارسی و اخذ مدرک دکتری از دانشگاه‌های ایران در رشته زبان و ادبیات فارسی و بازگشت آنها به سنگال، این امکان فراهم شده است که آموزش و تدریس را به استادان محلی بسپارند. این اتفاق را می‌توان نقطه عطف در زمینه آموزش زبان فارسی در کشور سنگال تلقی کرد.

منابع

چاو، الحسن (۱۳۹۳)، «تحلیل سیر تحول درون‌مایه رمان فارسی از پیروزی انقلاب اسلامی تا سال ۱۳۹۳ با تأکید بر ده رمان برگزیده»، حسینعلی قبادی، سعید بزرگ بیگدلی، مصطفی گرجی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

